

Doc. PhDr. Michal Pullmann, Ph.D.
(ředitel Ústavu hospodářských a sociálních dějin
v letech 2010–2018, od roku 2018
děkan Filozofické fakulty UK)

Otázky kladl: Bohumil Melichar

Byla na ústavu, v době kdy jste se stal jeho členem, výrazná postava pedagoga a vědce, která ovlivnila Váš další profesní růst?

Na Filozofické fakultě byla v devadesátých letech řada výrazných osobností, které ve své době patřily — a řekl bych, že dodnes patří — k nejvýraznějším osobnostem historické vědy u nás. Na můj intelektuální vývoj měly největší vliv asi dvě osobnosti — prof. Miroslav Hroch z ÚSD a prof. Jiří Štaif z ÚHSD. Dodnes rád vzpomínám na fascinaci, s níž jsem zpracovával texty Jürgena Kocky, Barringtona Moora nebo Perryho Andersona, které jsme pak s prof. Hrochem v semináři kriticky rozebírali, jakož i na skvělé hodiny s prof. Štaifem, na nichž jsme například procházeli jednotlivé zásady Zeillerova rakouského občanského zákoníku (1811) a srovnávali je s francouzským *Code civil* (1804). Období, kdy jsem pod vedením prof. Štaifa pracoval na svém diplomovém projektu o revoluci 1848, navíc patřilo k nejšťastnějším údobím mého života. Celé dny jsem byl pohroužen do práce — kromě bádání a psaní o revoluci jsem ještě dvě až tři hodiny denně cvičil na klavír. A s plným nasazením zpracovával to, co jsem považoval za nejkrásnější a nejdůležitější — revoluci 1848, Hegela, Marxe, Beethovena, Chopina.

Co pro Vás tehdy obor hospodářských a sociálních dějin znamenal? Proměnila se jeho náplň v průběhu Vašeho vědeckého působení?

K sociálním dějinám jsem se dostal asi proto, že mě na rozdíl od dějin „velkých“ událostí a „velkých“ mužů zajímalo spíše to, jak různé skupiny vnímaly svou dobu — své potřeby a zájmy, svou minulost, jak si představovaly svou budoucnost. A za jakých podmínek se různí aktéři rozhodli odmítnout poměry, v nichž do té doby žili, označit je za neblahé či dokonce nesnesitelné a žádat zásadní změny. Nešlo mi přitom jen o revoluční události, ale i o to, jak funguje represivní konsensus a za jakých okolností fungovat přestává. Ať v letech 1917–1918, k jejichž pochopení mi hodně pomohl pan prof. Zdeněk Kárník, další významná osobnost oboru hospodářských a sociálních dějin na fakultě, tak v období sovětské přestavby, kterou jsem se začal věnovat kolem roku 2005.

Referenčním rámcem tohoto posledního posunu — do badatelského prostoru soudobých dějin — však nebylo dosavadní bádání české, nýbrž jednak hrochovsko-

-štaifovské školení v dějinách 19. století, o němž jsem se zmínil výše, jednak evropské sociální dějiny 20. století od klíčových amerických a německých autorek a autorů jako Sheila Fitzpatrick, Alexei Yurchak, Hartmut Kaelble, Thomas Mergel, Thomas Lindenberger, Martin Sabrow nebo Martin Schulze Wessel. V německém prostředí jsem byl natolik drzý, že jsem se s těmito osobnostmi i spojil — a buď u nich studoval (Kaelble) anebo s nimi později různě spolupracoval. A odnesl si z této spolupráce jednak citlivost vůči pluralitě přístupů a způsobů kladení otázek, jednak důmyslné způsoby, jak propojit myšlenkový svět historických aktérů se strukturálními souřadnicemi a tlaky, v nichž se tito aktéři pohybovali.

Proč jste se rozhodl svoji kariéru rozvíjet právě na Ústavu hospodářských a sociálních dějin?

Nejsem si jist, že se jednalo o „rozhodnutí“ v silném slova smyslu. Svou návazností na Hrochovo a Štaifovo dílo, jakož i na novější sociální dějiny 20. století západní provenience, jak jsem zmínil výše, jsem se podle mě moc nehodil jinam. Pokud bych byl například v té době usiloval o etablování se v Ústavu soudobých dějin AV ČR, musel bych jednak nechat západní bádání stranou (neboť chtě nechtě zpochybňovalo autoritu oboru a jeho klíčových domácích osobností), jednak bych asi nepochodil s teoretickou prací — tehdejší soudobé dějiny stavěly na mylném a podle mě škodlivém předpokladu, že se nejdřív má projít archivní materiál, který máme k dispozici, a pak bude možné „konstruovat“ nějaké teorie. A mně se nechtělo s předsudky bojovat. Navíc mě hodně bavilo učit. Tak jsem o svých nejoblíbenějších otázkách a autorech — ať z prostředí sociální teorie (Honneth, Foucault, Bourdieu, Habermas) nebo sociálněhistorického bádání, autorky a autory, co jsem zmiňoval výše — diskutoval se studenty a předával jim kompetence a otevřený, řekněme teoretičtější způsob myšlení.

Když teď navíc z děkanské perspektivy vidím, jak negativní emoce ve mně vyvolávají občasně pokusy zevnitř fakulty „obsadit“ konkurenční katedru nebo seminář, možná to z mé strany byl svého druhu reflex — najít takové místo, kde vytvořím školu vlastní, takřkajíc zdola, a nebudu nikoho muset poučovat o tom, jak se to má dělat „lépe“. Podporu prof. Štaifa jsem měl téměř neomezenou. Důvěru studentů jsem si získal také. Když se navíc ukazovalo, že se nejedná o „one man show“, nýbrž že s prof. Štaifem, doc. Rákosníkem a později doc. Spurným jdeme na různých badatelských polích velmi podobným směrem, věděl jsem, že pracuji na něčem větším, co bude mít hlubší kořeny a větší intelektuální vliv. Nelituji ani v nejmenším.

Jaké dílo považuje za své nejvýznamnější či nejzajímavější? Jak silně ovlivnilo Vaše institucionální zakotvení jeho obsah?

I když jsem *Konec experimentu* (2011) poměrně důkladně promýšlel a části hrubého textu dokonce nechal předem asi deseti lidem zkritizovat z různých perspektiv, zejména abych viděl, co jim na textu vadí, a mohl tak lépe zformulovat to, co jsem nejvíce chtěl říci, vidím dnes, že v něm řada věcí chybí, ať z oblasti hospodářských dějin nebo například populární kultury. Sám bych chtěl i do budoucna zůstat na poli sociálních a hospodářských dějin. Pokud mě čtenáři zařadí do oboru soudobých dějin nebo jiného podoboru historické vědy, samozřejmě neovlivním. (Sub-)disciplinární

hranice jsou však stále méně důležité. Podstatné je *Fragestellung*, práce s prameny a promyšlenost argumentace.

Existuje nějaký dílčí projekt či celé badatelské pole, které chcete odkrýt? Pokud ano, z jakých důvodů se zatím nedaří téma otevřít?

Projekt, který jsem svým děkanským angažmá přerušil, se týká technologických předpokladů toho, že se v 70. letech měnily základy sociálního konsensu v celoevropském rámci. Zjednodušeně řečeno, každodenní používání různých typů technologií — od masového rozvoje automobilismu, přes pračky až po magnetofony — měnilo vztahy mezi lidmi včetně vnímání autority: autority mluveného či psaného slova, autority učitele či rodiče a nakonec i autority oficiální ideologie. Že se tomu zatím příliš nevěnovala pozornost, bylo dáno asi dvěma faktory: jednak se podle mě přeceňovaly rozdíly mezi východem a západem Evropy v době studené války, jednak se po kulturním obratu v sociálních a humanitních vědách obtížně hovořilo o určujícím vlivu technologií, hospodářství či obecně materiálních podmínek života lidí. Uvidíme — všechny otázky zatím promyslím a když mi to děkanské angažmá dovolí, což bohužel není příliš často, pročítám literaturu k dějinám 70. a 80. let v Evropě. Kdybych měl možnost se k projektu postupně naplno vrátit, bylo by to perfektní.

Podařilo se Vám v rámci Vašeho pedagogického působení na ústavu vychovat studenta, kterého považuje za svého pokračovatele či žáka?

Doc. Matěj Spurný sice není můj žák, nýbrž jen o málo mladší kolega. Považuji však za jeden ze svých životních úspěchů, že se mi podařilo jej v roce 2006 přesvědčit o tom, že stojí za to se profesionálně věnovat sociálním dějinám. Matěj Spurný tehdy vstoupil nejen do projektu *Sozialistische Diktatur als Sinnwelt*, v němž jsme společně s německými kolegyněmi a kolegy rozvíjeli kulturní a sociální dějiny socialistických diktatur, ale stal se postupně pevnou součástí Ústavu hospodářských a sociálních dějin FF UK. I kdybych teď z jakýchkoliv důvodů musel vědeckou práci opustit, mám jistotu, že v Jakubu Rákosníkoví, Matějovi Spurném a celé generaci mladších kolegyní a kolegů bude škola, na níž jsem pracoval a na níž mi záleželo a záleží, žít dále.

Podívejme se na tuto otázku širěji: Podařilo se během celé existence ústavu vychovat nějaké vsutku významné osobnosti oboru?

Kdybych teď začal vyjmenovávat, asi by to působilo zbytečně školácky. Kdo se dnes podívá na mladší generaci zmíněného Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR nebo na Masarykův ústav AV ČR anebo na Ústav pro studium totalitních režimů, výsledky školy hospodářských a sociálních dějin vidí hned.

Jak vlastně vnímáte proměny způsobu výuky historie na filozofické fakultě během existence ústavu? Odráží se v ní dle Vašeho názoru obecné posuny vysokoškolského studia?

Hlavní posun za posledních dvacet let vývoje studia historie na FF UK bych viděl ve dvou liniích — jednak obsahově, zejména posílením hospodářských a sociálních dějin, které se zhruba před deseti lety dostaly do bakalářského cyklu studia, jednak zvýšením významu seminárních forem výuky, jimiž se podle mě lépe osvojují kom-

petence. A jelikož o kompetence — práci s prameny, způsoby kladení otázek, operacionalizaci dílčích problémů atd. — dnes jde mnohem více než o znalosti v tradičním smyslu slova, výrazně se podle mě zmenšila propast mezi studiem historie na FF UK a srovnatelných nejvýznamnějších univerzitách v zahraničí. Opět připojím osobní vzpomínku — v 90. letech jsem byl hodně překvapen, když jsem v Berlíně a jinde viděl, že to, co znám ze seminářů prof. Hrocha a prof. Štaifa a co mám sklon vnímat jako svou zájmovou aktivitu nad rámec studijních povinností, je „venku“ nejen integrální součástí studia, ale jeho jádrem. Sám pevně doufám, že takto hluboké překvapení dnešní studenti, vyjíždějící do zahraničí, nezažívají.

Jakou pozici podle Vás zastával a v současné době zastává ústav v kontextu české a světové (popř. evropské) historiografie?

Mně o pozici ve smyslu nějakého „rankingu“ nikdy nešlo. Ani když jsem kdysi hrál na klavír, ani když jsem se pak etabloval v historii. Když to srovnám s klavírem — klavírista buď má nějakou novou interpretaci, v níž chce obecenstvu něco říci, anebo ji nemá a pak by se ani neměl namáhat. Koncerty, na nichž pianisté spoléhají na své „řemeslné“ schopnosti a rezignují na muzikálnost, na koncepční práci s hudebním materiálem, nestojí za nic. Z takových koncertů odcházím. A podobně to vnímám v historii — když mi historik dává na odiv stovky a tisíce archivních materiálů, které otrocky prošel a převyprávěl, když však zapomene formulovat byt i jen základní badatelskou otázku a nabídnout nějakou tezi, která z jeho analýzy vyplývá, je to podle mě k ničemu.